

Händelser år 1914

~~Vad hände för 50 år sedan?~~

Det ^{h/}ände mycket år 1914. Bl.a. utbröt första världskriget. Vi som redan då var fullväxta minns det väl. Här nedan ska jag berätta om några personliga minnen.

Detta krig var säkert väl planlagt av Tyskland långt i förväg och i de planerna var säkert Sverige intaget. Läger man ihop 1 och 2 blir det 3, och så kan man göra då man vill veta något om denna krigsförberedelse.

En svensk ingenjör som arbetat i Tyskland, kom hem till Sverige och reste omkring med en biograf, som kallades för "Försvarsbiografen". Jag vet inte dess officiella namn, om den nu hade något. Filmen förhärligade det tyska krigsmakten, men det fanns även bilder av den svenska. Det agiterades för att Sverige skulle bygga pansarbåtar och vi minns att det skramlades ihop pengar till F-båten. Fabian Månsson stred i riksdagen för att Sverige skulle bygga U-båtar, men officerarna ansåg nog pansarbåtarna bekvämligare.

Jag bodde i Bergsjö den tiden och handhade den lokal där "Försvarsfilmen" skulle visas. På den tiden reste många biografägare omkring och visade filmer, så jag såg många bioapparater, men en så ny och flott biomaskin som denne ingenjör hade, har aldrig förut förekommit. Men under resan hade det uppstått ett litet fel, som jag lagade på min verkstad. Jag kom på rätt god fot med ingenjören, som ville att jag skulle bedömma det lämpligaste inledningsföredrag, som han hade rätt många att välja på, allt efter folken kynne och läggning på orten. Att jag föreslog ett inledningsföredrag, som jag viste att de radikala bergsjöborna inte kom att gilla, må mej nu vara förlåtet. Det luktade politik lång väg om honom och hans verksamhet, och i politik är nästan allt tillåtet, som bekant.

I förtroende berättade ingenjören för mej att det skulle bli ett krig och att Sverige skulle komma med på Tysklands sida. Ingen människa hade då hört talas om något krig, och jag uttalade mitt tvivel. Då sade ingenjören: "Vi får väl se, vi får väl se!" Han ansåg det nödvändigt att folket stod på kungens sida och i handling visade ^{ttta.} Han ansåg även att stadsminister Karl Staaff borde utbytas mot en mera kungavänlig person. Att det även i detta yttrande var något i görningen förstod jag senare, då det började agiteras för att Sveriges bönder skulle göra en resa till Stockholm för att giva kungen ett tillfälle att säga sin mening

Och så kom det sorglustiga "Bondetåget" till stånd. Men det var inte bara bönder som uppvaktade kungen. Det fanns en grupp som fick namnet "Bondetågsbönder". Det säges att det finns två sorters bönder. De som är bönder därför att de har jord och de som är bönder därför att de är dum. Och till de senare hör nog de icke jordbrukande bönder som var med till kungen. Någon sade att det måste ju vara några representativa personer med. Att även detta bondetåg organiserades från tyskt håll går aldrig ur min tro, liksom även att Karl Staaff skulle utbytas mot en annan som var mjukare i ryggen. Staaff var ju en motpol mot kungens tal och handlingar.

Och nu begick kungen sitt omskrivna borggårdstal, där han talade om "Min här" och "Min flotta". Det har skrivits att kungen själv inte skrivit "Kungatalet" som han höll inför bondetågsdeltagarna och det har även uppgivits vem skalden var som skrev talet.

Den liberale Karl Staaff ogillade kungens tal till "bönderna" och han krävde att regeringen borde få ta del av de offentliga tal som kungen ämnade hålla, något som kungen inte gick med på. Hjalmar Brandtning gav Staaff sitt erkännande för hans rakryggade inställning mot kungen.

Det var i detta läge som Staaff började dränkas av anonyma brev, där han t.o.m. hotades till livet. Även om Staaff inte visade något utåt, tog det hårt på hans nerver.

Som ett svar mot Bondetåget anordnade Stockholms arbetare en demonstration med omkring 50,00 deltagare, och då de tågade förbi kanslihuset,

utropade de uppmuntrande ord till Staaff, bl.a. "Rak i ryggen, excellens!" Vilket var en uppmuntran för Staaff.

Spänningen mellan kungen och Staaff tilltog och säkert är att det fanns de som tryckte kungen i ryggen för att göra livet surt för Staaff. Och till slut beslöt Staaf att avgå som stadsminister, en åtgärd som Hjalmar Brandting tillstyrkte, men ej av samma skäl som kungen. Och nu blev det en högerregering med Hj. Hammarskjöld som stadsminister.

Den nya regeringen fick en hårdhänt välkomshälsning av riksdagen när den avlämnade ett meddelande om "de omständigheter som föranlett dess tillkomst och dess avsikter". Liberalernas talesmän var; i första kammaren professor Mils Edén och i andra kammaren Maurits Hellberg. Staaff var för tillfället sjuk. De båda liberalerna och andra sade sitt hjärtas mening om hela historien som gjorde att Staaff avgick. Även Hjalmar Brandting sade några beska ord. Bl.a. sade han: "Aldrig kommer det att inträffa, att svenska folket går in på att låta sig regeras efter en personlig kungamakts vilja, utan det måste krävas, att när folkviljan har talat, så får ingen annan makt sätta sig emot densamma, icke ens med stöd av den ena eller andra lösryckta punkter i regeringsformen".

Det visade sig, att stadsminister Hammarskjöld ofta begärde att få höra Brandtings mening i större och viktiga frågor. Det inträffade att Brandting söktes överallt, t.o.m. i spårvagnarna i stan, då Hammarskjöld hade ett brådskande ärenden att avgöra, och ville veta Brandtings mening. Han hade en intuition som ingen annan och kunde se långt fram i tiden. Det kan antecknas, att Brandting blev nedklubbad av talmannen då han höll ovanstående tal i riksdagen.

Med det blåste högervindar i landet och vid nyval av andra kammaren erhöll högern 21 nya mandat.

Professor Rudolf Kjellén kvad om BönDETÅGET: "Vila hjältar skola de ej de bliva, som var med! Skall det icke räknas som ett slags allmogefrälse att härstamma från dem?" Brandting tillade: "När förståndet ändå var bestämt att offras upp, så är det lyriken som planterar blommorna på graven".

Och hur gick det för bondetågsdeltagarna från norra Hälsingland? Jo, högern beslöt att anordna ett jubelmöte i Bergsjö och hade inbjudet deltagarna i bondetåget att berätta om hur det var då de stod öga mot öga med kungen på Borggården. Som högtidstalare vidtalades folkskoläraren Holmén från Ljusdal. Han höll ett rätt hovsamt föredrag. Närvarande var även tre präster och redaktören för högertidningen Hudiksvalls Posten. Och med anspelning på hans röda hår, viskades det bland publiken: "Den där är väl en socialist". Publiken var ju blandad. Som ordf. för mötet utsågs en handlare på orten, som om jag minns rätt, var uppförd på högerns valsedel till andra kammaren, men så långt ned att han inte kunde bli vald. Han stod väl närmas på valsedeln för att få röster från Missionsföreningen, som vederbörande tillhörde. Därmed intet ont sagt om Missionsföreningen. Allt var avsett för att det skulle bli ett minnesrikt möte. Och det blev det även, men inte så som högern tänkt sig.

Det kom ett meddelande om att Kata Dahlström skulle komma till Bergsjö och hålla ett föredrag lördagen före högermötet och på söndag skulle hon tala i Hasela. Vi tyckte att det vore synd om Kata, om hon inte fick vara med på högermötet, så vi ringde till partivännerna i Hasela och föreslog att vi skulle byta dagar, och som haselaborna själva ville vara med på högermötet i Bergsjö, önskade de att få Kata på lördagen.

Jag mötte Kata vid tåget och ordnade så att hon fick ett rum på hotellet för att vila upp sig några timmar innan hon efter häst reste till Hasela. Hon var ganska nedkörd och trött efter långa resor i norra Sverige bland rallarna, som hon älskade. Kata undrade om jag kunde skaffa henne en flaska Sanatogen, och på apoteket lyckades jag få hennes "medecin". Då jag återkom med flaskan, satte hon upp den i luften och utropade: "Detta är mitt livselexcir!"

I Hasela träffade Kata Dahlström prosten Matsson. De var förut bekanta. Kata var ju även religiös, men hyllade en s.k. "Främmande religion". ~~Möjligen var hon Budist, men jag är ej säker.~~ Matsson bjöd Kata att åka med sig på söndagen till Bergsjö, ty även han skulle besöka högermötet.

Under Holméns föredrag kom Kata Dahlström inklivande i lokalen där högermötet hölls. Det gick som ett sus i lokalen, - "Kata!"

Det hade blivit bekant att mötesledningen tänkte lägga fram ett förslag till resolution vid mötet. Som högern var den gemensamme fienden, beslöt de frisinnaade och socialdemokrater att enas om en gemensam resolution, där det uttalades, att de närvarande var villiga att försvara vårt land om det anfölls av något annat land. Högerresolutionen gick in för att Sverige skulle hjälpa Tyskland.

Efter föredraget blef det diskussion, och den blev rätt livlig. Från de frisinnaade deltog grosshandlare Carl Östling, bankkassör Ivan Larsson och bankdirektör Söderlund. Alla var fräna debattören och särskilt de två försnämnda, sades kunna reta en sten till förtvivlan, då de lade ut texten. Ivan Larsson var därtill en nästan farligt driven ordförande. Båda var kända för att använda sig av humor, vilket kunde reta motparten till ursinne.

Utom Prosten Matsson närvar prästerna i Gnarp och Bergsjö. Ivan Larsson sade efteråt att det var två och en halv präst närvarande. Han räknade den snälle prosten Ponten i Bergsjö för en halv präst i politiskt hänseende. Han deltog för övrigt inte i knivkastning. Men prästen från Gnarp lämnade blottor på sig, ~~där~~ Kata inte var sen att sätta in sina stötar. Även om Kata Dahlström och prosten Matsson var goda vänner, skiftades rätt hårda hugg mellan dem, med de höll^{l/} debatten på ett högt plan. Matsson börja alltid med att säga: "Fru Dahlström har aldeles rätt", men efter en stund vände han på steken till sin fördel.

Efter debaten framlade höger siff förslag till uttalande och samtidigt gick Ivan Larsson fram med vänsterförslaget. Nu framställde ordf. proposition på de båda förslagen och fann att, "Ivan Larssons förslag var med övervägande Nej avslaget." Då begärdes röstning med händer upp-räckning. ~~Det begärdes av Ivan Larsson~~ Ivan Larsson begärde då/ ordet i en ordningsfråga. Ordföranden förklarade, att diskussionen var avslutad. Då steg Holmén upp och sade att en ordningsfråga fick framföras. ~~Det steg Ivan Larsson~~ Ivan Larsson steg/ upp och sade: "Förklara nu inte en proposition med Nej avslagen". Den oskulsfulle

ordföranden svarade: "Då kommer an på hur då blir då". Då började det bli oroligt i bänkarna och någon sade på bergsjömål: "Avsätt ordföran!" Då gick Holmén fram till talarstolen och frågade vem mötet ville ha som ordförande. "Kata!" ropades det, och då bad Holmén att den ordinarie ordförande att gå och sätta sig på en bänk och erbjöd klubban till Kata. Då hon skulle framställa proposition sade hon; "Godkännes höger- eller vänsterförslaget?" "Det är en dubbelfråga som det inte går att rösta på" inflikade Ivan Larsson. "Ürsäkta mej, jag tror att även jag blir tokig" svarade Kata, och så begärde hon händers uppräckning på de båda förslagen. Jag har glömt röstsiffrorna, men det var minst tre gånger fler som röstade för vänsterns förslag än för högerns. Innan Kata gick ned från talarstolen sade hon: "Om en timme ska jag hålla ett föredrag i denna lokal om storsvenskarnas bedrifter".

Jag bad åhörarna att gå ut en stund då lokalen behövde vädras, men inte en stegaupp och gick ut. I stället trängde sig mera folk in och det blev så trångt, att folk satt på talarstolens trappsteg, så Kata var helt instängd. Den kvällen var Kata Dahlström i form. Jag minns att hon sade: "Nog har jag varit med på mycket i mitt liv, men det är första gången jag som jag setat ordförande på ett högermöte".

Luften gick ur bondetågsdeltagarna då de såg Kata komma inklivande i lokalen, så de föredrog att inte säga något, och det var nog bäst för dem.

Den värde mötesordföranden flyttade från Bergsjö till Hudiksvall där han köpte en fastighet. En natt utbröt en eldsvåga i ett gårdshus. Det troddes vara mordbrand, men något bevis på husägaren gick det inte att få, och jag tror att skuldfrågan avskrevs.

- - - - -

Och så ringde kyrkklockorna. Kriget hade då varit igång en tid. Bilder förekom i tidningar som visade att tyska soldater delade ut ^{mat} till _{n/} bar i erövrade länder. Propagandaverksamheten var redan igång. Präster-na i Tyskland bad Gud om att välsigna deras vapen. Allt var som det skulle vara.

Då kyrkklockorna i Bergsjö kyrka ringde, var jag ute på sjön och

metade. Aldrig hade jag hört att kyrkklockorna sänt ut ett så vemodigt och beslöjad ljud. Jag trodde att det var en allmän mobilisering och blev så förtvivlad att jag slängde både maskburk och metspö i sjön. Nu verkade allt så hopplöst och jag glömde att jag själv var malaj med anteckning^{i/} beväringboken att jag var lämplig som maskinist.

Jag spran^{E/} upp till handlare Östlings magasinvägg där affischer spikades upp. Jag fann då att det var bara andraåringar som inkallades. Det var bara en provmobilisering

Som hedervärd malaj blev jag av länsman Lilljenqvist utsedd som mobiliseringsombud från Bergsjö till Hasela, och det stod en kusk med häst till mitt förfogande natt och dag. En dag ringde länsman och menade att kommande natt var det bäst att ligga med byxorna på, ty han trodde att något var i görningen. Men den natten inträffade det ej något. Nästa kväll ringde han igen, och nu var det något på gång. Folk hade sett en stor bil som med hög fart farit bortåt Hälsingtuna och tagit av vägen mot Ilsbo och tydligen var bilen på väg mot Bergsjö. Efter en stund gick jag ut i skymningen och spanade bortefter infartsvägen till Bergsjö kyrkby. Och så fick jag se ett par billyktoredär borta efter vägen och då/
bilen vek av in på länsmansgården, förstod jag att nu var det tid att ge sig av dit.

Bilföraren var en gammal bekant. Hindrick var son till åkare Hans-
son i Hudiksvall. Han som förr åkte med fångar mella olika häkten. Nu sade Hindrick att han kört så fort att bilen var svettig.

Inom Bergsjö socken fanns det särskilda byombud som på cykel skulle åka ut till de olika byarna med inkallelseorder. De fick först utkvittera sina konvolut. Själv fick utkvittera två konvolut. Det ena skulle lämnas till en person i Hasela som var byombud i den nedre delen av socken och det andra skulle överlämnas till gästgivaren i Hasela kyrkby.

Då kusken och jag åkte genom byarna uppåt Elgered, såg vi att det tändes ljus i gårdarna. Då förstod vi att byombuden redan varit där och knackat på dörrarna.

Då vi kom fram till gästgivaregården i Hasela var en del personer

samlade på gårdsplanen. Tydligt hade telefonen gått varm mellan de olika socknarna. Sedan gästgivare kvitterat mottagandet av sitt konvult, vilket måste ske med datum och klocktid, fann han, att han hade bara en man att besöka. Men denne bodde längst upp i socken mot gränsen till Medelpad. Gästgivaren sade: "Nu vet jag vad jag ska göra ett par dagar". Men då han nämde namnet på den han skulle uppsöka, steg en yngling fram och sade: "Det är ju mej det är fråga om". Det pågick flottning genom haselavattnen och just nu var de i kyrkbyn. Gästgivaren blev så glad att inte behöva företa den långa resan, så han befalldena köksbjörnar att plocka fram stora kaffepannan, som användes vid bröllopp och begravningar och sätta den på spisen. Skåpen ränsades på vetebröd och smkakor och det blev ett riktigt kaffekalas mitt i natten. Sedan gick cigarrlådan runt och ^{allt/} ~~var~~ var frid och fröjd, särskilt därför, att även i detta fall var det andraåringarna som inkallats och att det hela var en provmobilisering.

Sedan hästen fått foder och vatten, satte sig Jonke Persson och jag i giggen och åkte hem till Bergsjö, under det att en ny dag började ljusna i öster.

- - - - -